

PRÁVA DĚTÍ NA KŘIŽOVATCE

METODICKÝ **PRŮVODCE**
PRO SOCIÁLNÍ PRACOVNÍKY

PRÁVA DĚTÍ NA KŘIŽOVATCE

METODICKÝ **PRŮVODCE**
PRO SOCIÁLNÍ PRACOVNÍKY

Obsah

0 projektu	5
Dodržujeme práva dětí, chráníme tím jejich budoucnost.....	5
Příběhy dětí v kreslených filmech.....	6
Koncepte metodické příručky.....	9
Evička (5 let)	11
Téma/motiv příběhu: diskriminace na základě odlišností od většinové společnosti.....	11
Jakub (6 let)	14
Téma/motiv příběhu: péče matky s psychiatrickým onemocněním o dítě.....	14
Ivetka (6 let)	17
Téma/motiv příběhu: úprava péče o dítě, střídavá péče.....	17
Petr (10 let)	20
Téma/motiv příběhu: péče matky samoživitelky s nedostatečnými rodičovskými kompetencemi.....	20
Lucie (8 let)	23
Téma/motiv příběhu: rozpad vztahu rodičů – krize, úprava poměrů před rozvodem.....	23
Příběh: Jirka (11 let)	26
Téma/motiv příběhu: právo na péči rodičů, právo na vzdělání.....	26
Tomáš (12 let)	30
Téma/motiv příběhu: zapojení dítěte do procesu rozhodování.....	30
Příběh: Pavel (10 let)	34
Téma/motiv příběhu: význam změny výchovy, výchovný styl, rizika spojená s novým prostředím, šikana.....	34
Příběh: Radim (14 let)	38
Téma/motiv příběhu: právo na péči rodičů, právo na ochranu před všemi formami násilí, právo na výchovu.....	38
Eliška (16 let)	42
Téma/motiv příběhu: práva a povinnosti.....	42
Kevin (16 let)	45
Téma/motiv příběhu: změna výchovy – přechod do péče jiné osoby, zásahy do soukromí.....	45

O projektu

Nezisková organizace DOMUS – Centrum pro rodinu, z. s., se sídlem v Plzni realizuje od 1. 1. 2015 do 30. 3. 2017 projekt nazvaný Hlasy dětí – a co s tím uděláme? s cílem zvýšit povědomí o právech dětí mezi veřejností v České republice a vybranými skupinami aktérů této problematiky, konkrétně mezi dětmi, rodiči, učiteli a sociálními pracovníky. Projekt je financován z prostředků Malého grantového schématu programu CZ 04 Ohrožené děti a mládež v rámci Finančních mechanismů Evropského hospodářského prostoru 2009–2014 pod reg. č. MGS/B3/2014. Zaměřil se na velmi diskutované a často problematicky vnímané oblasti práv dětí:

- na boj proti diskriminaci, například na základě odlišné etnické příslušnosti;
- na nutnost pečlivě zjišťovat a citlivě prosazovat zájem dítěte;
- na potřebu zajistit právo dítěte, aby vyrůstalo v rodině;
- na právo vyrůstati společně s oběma rodiči například v rámci porozvodové péče;
- na právo zůstat v kontaktu s původní rodinou, pokud v ní dítě nemůže vyrůstati;
- na právo, aby dětem byly poskytovány včas a přiměřeně informace, které se jich týkají, a aby bylo dítě přiměřeně a ohleduplně zapojeno do rozhodovacích procesů, které se ho týkají;
- na právo na ochranu soukromí, cti a pověsti dítěte;
- na právo na vzdělání;
- na právo na ochranu před násilím (konkrétně šikanou).

V centru zájmu jsou tedy práva, s jejichž uplatňováním či neuplatňováním se sociální pracovníci neziskové organizace DOMUS – Centrum pro rodinu setkávají nejvíce.

Dodržujeme práva dětí, chráníme tím jejich budoucnost

Jaký je postoj veřejnosti k právům dětí v České republice? Zkušenosti z praxe a průzkumy diskusí na sociálních sítích k významným kauzám, které se týkají života a bezpečí dětí, ukazují, že veřejnost má sice povědomí o právech dětí, ale zaujímá k nim někdy zkreslený nebo negativní postoj. Z práv dětí se stal strašák nejen pro rodiče a učitele, ale i pro profese, jakými jsou sociální pracovníci, soudci, lékaři a další. Strach a obavy mohou pramenit z případů, kdy je média obvinila, že něco zanedbali ve vztahu k dětem. Zástupci těchto profesí se obvykle brání tím, že jim určité skutečnosti nebyly známy nebo že konali pouze v duchu toho, co jim přikazují jejich profesní závazky a povinnosti vyplývající ze zákona. To vede k tomu, že veřejnost nabývá dojmu, že práva dětí prostřednictvím státu nejsou dostatečně hájena.

Cílem této metodické příručky je naučit sociální pracovníky:

- činit takové kroky, které jsou v souladu s Úmluvou o právech dítěte;
- činit a umět obhájit kroky, které adekvátně reagují na životní situaci dítěte;
- činit opatření, která na sebe logicky navazují;
- vysvětlovat opatření všem zúčastněným a zajistit, aby byla všem srozumitelná;
- činit opatření V NEJLEPŠÍM ZÁJMU DÍTĚTE.

Projekt *Hlasy dětí – a co s tím uděláme?* si proto klade za cíl **znovu vrátit dítě do centra pozornosti a prostřednictvím konkrétních příběhů dětí zvyšovat vnímavost vůči jejich potřebám a zároveň rozumět zásadě, že je třeba hájit nejlepší zájem dítěte a konat v jeho duchu.**

Druhým okruhem problémů, který se týká uplatňování práv dětí a na který se projekt zaměřil, je stav, že **děti bývají často vnímány jako pasivní příjemci svých práv.** Opět je to zaviněno malou zkušeností s komunikací s dětmi, zvykem hájit především práva dospělých, tlakem rodičů a různých institucí, ale i širokým spektrem problematiky, která vyžaduje multidisciplinární přístup. **Práva dětí by nikdy neměla být uplatňována mechanicky, ale vždy individuálně, přiměřeně věku a možnostem vnímání dítěte, ale také tak, aby v dětech nevyvolávala obavy či pocit viny za dané rozhodnutí.**

Hlavní náplní projektu *Hlasy dětí – a co s tím uděláme?* je připravit mediální kampaň s využitím sociálních sítí směřující k tomu, aby veřejnost získala více informací k této problematice a začala ji vnímat více skrze pohled dětí. Záměrem kampaně je vytvářet hlubší porozumění potřebám a zájmům dětí, proto se hlavním komunikačním obsahem stalo sdělení, že pokud budeme dodržovat práva dětí, chráníme tím jejich budoucnost.

Příběhy dětí v kreslených filmech

Pro realizaci mediální kampaně bylo vytvořeno jedenáct krátkých kreslených filmů, které vznikly na základě skutečných příběhů a do jejichž přípravy se výtvarně zapojily děti. Cílem projektu nebylo vytvořit recepty, jak řešit vybrané situace, hlavním smyslem bylo vyvolat zájem o danou problematiku, zaujmout k ní postoj a motivovat veřejnost k tomu, aby se dokázala dívat na popsané problémy i očima dětí. Příběhy nejsou černobílým viděním světa, ale ztvárňují reálné životní osudy dětí v jejich složitosti, nabízejí možnost nahlížet na situace z různých pohledů, především očima dítěte, očima rodiče, očima sociálního pracovníka.

Některé příběhy ukazují, co se podařilo, tj. jde o příklady dobré praxe – i když všude tam, kde selhává vlastní rodinná péče, si děti vždy ponесou do života nějaké dílčí trauma.

Projekt pokrývá věkově všechny skupiny dětí a jejich typické vztahové problémy, které „dětsky“ řeší. Některé příběhy, například příběhy šikany a střídavé péče, mají však platnost pro všechny věkové kategorie dětí. Protože příběhy mají reálný předobraz, nelze vždy jasně stanovit pozitivní rozuzlení, jak tomu bývá v reálném životě. Příběhy Kevina a Elišky poukazují na složitost výchovy dospívajících dětí. Jsou protikladní hrdinové. Eliška má všechno a Kevin nemá prakticky nic. Oba hledají východisko ze své situace a prakticky oba příběhy končí stejně tragicky.

Obecnou platnost má i příběh Jirky, který se narodí rodičům s velmi rozdílnými

přístupy k životu. Oba rodiče se však shodují v tom, že Jirka potřebuje silné materiální zázemí a nic víc. Výsledkem je řada výchovných a následně i vzdělávacích problémů. Rodiče se nedokážou plně vyrovnat se specifickými potřebami svých dětí. Jedná se především o propojení těchto potřeb a sociálního statusu rodičů. Cítí se zrazeni a snaží se děti „zařadit“ do své představy o vhodném společenském postavení. Dětem se zpravidla uleví tehdy, když rodiče jejich „jinakost“ přijmou. Pak jsou schopné vykazovat velké pozitivní změny

Jednotlivé příběhy lze charakterizovat následovně:

1. Jakub (4 roky) vyrůstá s matkou, která trpí schizofrenií, bez povšimnutí sociálních služeb a orgánů sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Matka v jednom záchvatu podpálí domek, v němž bydlí. Hasiči požár uhasí a Jakub se dostane do dětského domova. Všeho se bojí, není zvyklý na kontakt s lidmi. Neví, jestli se s matkou ještě někdy uvidí. Podaří se pro něj najít pěstounskou rodinu. Příběh ukazuje, že systém péče o ohrožené děti má svá slepá místa: sociálně vyloučené lokality, ale i matky samoživitelky trpící psychickými obtížemi.

2. Příběh Evičky (5 let) ukazuje na lhostejnost většinové společnosti vůči etnickým menšinám či dalším osobám, které jsou „nějak jiné“. Doslova od narození se ocitáme pod vlivem nejrůznějších předsudků a stereotypů. Jak to nakonec ovlivní vzájemné vztahy majoritní společnosti s etnicky odlišnými skupinami? Příliš brzy se i v dětech vytváří nedůvěra, protože jim realita ukazuje, že je s nimi zacházeno nerovnoprávně.

3. Příběh Ivetky (6 let) prezentuje očima dítěte intenzivně vnímané změny v rodinné konstelaci po rozpadu rodiny, kdy se oba rodiče byli schopni dohodnout na střídavé péči. Rozpad vztahu rodičů a změny spojené se střídáním pobytu u matky a otce spolu se střídáním školních prostředí, odlišnosti v obsahu a tempu výuky, střídání kamarádů a plánů na volný čas nese Ivetka velmi těžce, ale statečně. Nechce nikoho zklamat, nikomu působit potíže, následkem psychického a fyzického přetížení však zkolabuje, což přivede rodiče ke změně péče. Cílem příběhu je upozornit rodiče na rizika, která jsou se střídavou péčí spojená, odsoudit nestřídavou péči jako nevhodnou.

4. Příběh Lucky (8 let) a jejího brášky ukazuje, že právo dětí na společný život v rodině nemusí vždy přinášet klid a spokojenost, pokud jsou vztahy mezi rodiči narušené do té míry, že se hádky, křik a výčitky stávají každodenní realitou. V některých případech je pro děti nejlepší, když k rozchodu rodičů dojde dřív, než napadání a ponižování přejde v atmosféru strachu a otevřené domácí násilí. Dospělí by se při rozhodování měli ohlížet především na zájmy svých dětí. Pokud to nedokážou sami, roli ochránců dětí přebírají instituce: oddělení sociálně-právní ochrany a soudy. Pocit křivdy a vztek jsou nejhoršími spojenci, v boji proti partnerovi se děti stávají „zbraněmi nejtěžšího kalibru“. A zástupci institucí někdy neumějí s „hlasem dětí“ pracovat.

5. Petr (10 let) žije s matkou, která nemá výchovné kompetence. Chce se bavit, Petra má svým způsobem ráda, ale přednost dává vlastnímu způsobu života. V důsledku zanedbávání péče o dítě se Petr ocitne v dětském domově, kde prožívá stesk po matce. Ta jej občas navštíví, ale viní ze všech obtíží svého syna. Velmi těžce se vyrovnává s novou situací. V nové – náhradní rodině Petr nalezne klid, chce však znovu kontaktovat svoji biologickou matku. Jeho představa o matce je ideální, realita je však trochu jiná. Vyrovnání se Petra se situací, kdy má dvě matky (matku, která jej porodila, a matku, která jej vychovává), je nejen pro něj, ale i jiné děti v náhradní rodině vždy obtížné. V konkrétním případě si Petr ze své neobvyklé situace udělal přednost.

6. Pavel (10 let) se ocitl u prarodičů, kteří se snaží vnukovi maximálně zajistit jeho potřeby. Matka nežije s Pavlovým otcem, ale s novým přítelem. Oba rodiče žijí vlastní životy a na Pavla zapoměli. Jeho život je ohraničen možnostmi, které škýtá maloměstské prostředí. Hledá kamarády a chce v něčem vyniknout. Bohužel naráží na nepochopení vrstevníků, a tak se upíná ke starším chlapcům. Neuvědomuje si, že zařadit se mezi starší nebude lehké. Je využíván k zábavě starších dětí, jeho zoufalé snažení patří do této skupiny vyvrcholil jeho šikanou. Bohužel si neuvědomuje, že je obětí šikany, a kryje agresory. Jeho pohled na svět je zkreslený samotou.

7. Jirkovi (11 let) to ve škole nejde, je pomalejší než ostatní a školou těsně proplouvá, protože otec problémy vždy uhladí. Potřeboval by podporu při zvládnání učiva, ale tu nedostane ani doma, ani ve škole. Rodina nežije společně – otec má na Jirku vysoké nároky, které syn nezvládá, a matka otce slepě podporuje v jeho ambicích. Jirku také mrzí, že není oblíbený mezi spolužáky, a tak si je kupuje za sladkosti. Rád by zažil úspěch a obdiv, ale ten nepřichází, tak na sebe začne upozorňovat nevhodným způsobem. Příběh naznačuje, že za selháváním dítěte zpravidla stojí nestabilní nebo nevhodné rodinné prostředí, neadekvátní ambice rodičů, nepřiměřené nároky školní výuky, nespolupráce školy s rodinou a to, že pedagogové nedokážou integrovat do třídy dítě se specifickými potřebami učení. Příběh vznikl v roce 2014, z pohledu současné školské politiky by Jirka neodešel do praktické školy, ale velmi pravděpodobně by buď zůstal ve stejné škole a jeho chování by se zhoršovalo, nebo by odešel do jiné základní školy, kde by záleželo na přístupu pedagogů, zda by dokázali vytvořit takové podmínky, v nichž by Jirka našel sebedůvěru a začal prospívat.

8. Tomáš (12 let) má dilema. Vyrůstá u babičky, protože se o něj jeho vlastní matka nedokáže řádně postarat. Ta však zničehonic přijde s nápadem, že se o Tomáše začne starat sama. Tomáš ví, že by babička nesla těžce, kdyby odešel. Byl by nejraději, kdyby všechno zůstalo při starém. Tlak obtížného rozhodnutí neunes a plánuje útek, aby se vyhnul jednání na OSPOD. Naštěstí potká kurátorku z nízkopražského centra, která mu poradí, jak situaci vyřešit. Tomáš sice dostal právo, aby rozhodoval o vlastní budoucnosti, ale nikdo mu jeho rozhodnutí nedokázal usnadnit. Na to, aby si své rozhodnutí obhájil a necítil se provinile, je příliš mladý a nezkušený.

9. Radim (13 let) je chlapec, který žije převážně sám. Matka již nezvládá jeho výchovu, otec rodinu materiálně zajišťuje a je z nadměrného pracovního vytížení unavený natolik, že nechce doma řešit již další problémy. Radimovy problémy narůstají postupně. Lze je charakterizovat tím, že „zlobí“. Nemá žádný náhled na své chování, všechny přešlapy vnímá jako legraci. Legraci si dělá i ze snahy dospělých vysvětlit Radimovi jeho problémy. Zváží až v situaci, kdy je rozhodnuto, že jeho výchova je natolik narušena, že by měl nastoupit do zařízení ústavní péče. Reaguje zkratkovitě a utíká z rodiny. Zodpovědnost rodičů za výchovu svých dětí je zcela zásadní a patří do základních pravidel výchovy dětí. Žádná instituce nemůže napravit, to co pokazili svojí výchovou. Stejně tak pro každého z nás je důležité unést následky svého chování a tuto dovednost lze považovat za jednu z nejdůležitějších pro zodpovědný způsob života.

10. Kevin (16 let) přišel nejdřív o oba rodiče při autonehodě, pak i o dědu a nakonec se ho ujala bezdětná teta, která neměla pro výchovu dospívajícího chlapce žádné předpoklady. Proč to nakonec muselo dojít tak daleko, že si Kevin sáhl na život? Teta spíše preferovala morální slib, že se o Kevina postará, než zájem Kevina samotného. Neměla k přijatému dítěti žádný citový vztah, neustále jej prověřovala, nedovolila mu prakticky žádné samostatné rozhodování.

Neustále jej podrobovala zdrcující kritice, napadala jeho rodiče a očekávala, že Kevin jí bude vděčný. Takový tlak na dospívajícího chlapce měl pouze dvě východiska: útěk do tety nebo pokus o sebevraždu. Kevin zvolil druhou variantu. Naštěstí přežil.

11. Eliška (16 let) má na počátku všechno. Milující a tolerantní rodiče, je ve středu zájmu vrstevníků. Ovládá technické prostředky své doby. Nemá představu o životě, ve kterém by mohla řešit zapeklité situace. V okamžiku, kdy prvně stojí před konfliktem s rodiči, rozhodne se, že je bude „vychovávat trestem“. Není schopná díky předchozí bezhraniční výchově pochopit, jak moc její chování naruší vztahy v rodině. Nechápe, že rodiče nemohou její obvinění z pohlavního zneužívání otcem vyřešit mávnutím ruky. Zároveň příběh naznačuje i poměrně složité vnitřní vyrovnávání se rodičů s vlastními výchovnými chybami. Stejně jako předešlý příběh Kevina není ani příběh Elišky netypickým. V obou případech dospělí, byť jinou formou, doufají, že dospívající děti ocení jejich přístupy. Nestane se však tak a v obou případech dojde k významnému poškození vztahů v rodině.

Všechny příběhy jsou umístěny na kanálu Práva dětí na křižovatce na www.youtube.com. Zadobutrvání projektu dosáhly příběhy téměř 200 000 zhlédnutí a dočkaly se četných hlasů v podobě komentářů a reakcí na anketní otázky. S další zpětnou vazbou se lze seznámit na webových stránkách projektu www.hlasydeti.cz, kde jsou k dispozici i detailnější metodické komentáře odborníků projektového týmu.

Veřejnost má možnost kreslené filmy zhlédnout i mimo YouTube. Byly uvedeny jako předfilmy filmového festivalu pro děti a mládež JUNIORFEST 2015, 2016, v současnosti je mohou vidět cestující ve vlacích RegioJet. Příběhy se staly součástí mobilních herních aplikací určených pro děti a mládež, které jsou ke stažení na GooglePlay. Diváci a uživatelé doufají, že tvůrčí tým připraví v budoucnosti další zajímavé příběhy s aktuální tematikou.

Koncepce metodické příručky

Tato metodická příručka je určena pro sociální pracovníky, kteří pracují s ohroženými dětmi a jejich rodinami. Využít ji mohou i pracovníci v náhradní rodinné péči jako metodickou pomůcku pro vzdělávání pěstounů. Koncepčně vychází z Úmluvy o právech dětí, rovněž z toho, jak jsou práva dětí naplňována v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí a jak jsou konkretizována ve Vyhlášce 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, ze 17. 12. 2012.

Ministerstvo práce a sociálních věcí stanoví podle § 58b odst. 2 a 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., (dále jen „zákon“):

§ 1

Zaměření a rozsah vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny

Vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny vychází z individuálního přístupu k dítěti a provádí se na základě:

a. vyhodnocování situace dítěte, které zahrnuje

1. zjištění míry ohrožení práv a zájmů dítěte,
2. vymezení sociálních, zdravotních nebo jiných rizik, kterým je dítě vystaveno,
3. posouzení úrovně tělesného a duševního vývoje dítěte s ohledem na věk dítěte,

4. zhodnocení průběhu vzdělávání dítěte a předpokladů k dalšímu vzdělávání,
5. určení a posouzení individuálních potřeb a zájmů dítěte,
6. vymezení vlastností a určení schopností dítěte, popřípadě předpokladů k jejich získání,
7. jistění a zohlednění názoru a přání dítěte s ohledem k věku dítěte a jeho rozumové vyspělosti,
8. další skutečnosti nezbytné pro hodnocení situace dítěte v konkrétním případě,

b. vyhodnocování situace rodiny, které zahrnuje

1. analýzu situace rodiny a rodinného prostředí,
2. analýzu příčin krize v rodině,
3. zhodnocení vztahu rodiče a dítěte,
4. určení potřeb rodiny,
5. určení možností rodiny, především vztahových, ekonomických a sociálních,
6. určení výchovných kompetencí a předpokladů rodičů k výchově dítěte a zhodnocení možných rizik ve výchově dítěte,
7. posouzení materiálních a finančních podmínek života rodiny,
8. další skutečnosti nezbytné pro hodnocení situace rodiny v konkrétním případě,

c. vyhodnocování širšího prostředí rodiny, které zahrnuje

1. určení možností v širší rodině, včetně vztahových, ekonomických a sociálních možností a jejich využitelnost pro rodinu,
2. určení možností v širším sociálním prostředí rodiny, včetně dostupnosti a kvality sociálních, zdravotních, výchovně-vzdělávacích a komunitních služeb a bezpečnosti lokality,
3. další skutečnosti nezbytné pro hodnocení širšího prostředí rodiny v konkrétním případě.

Evička (5 let)

Téma/motiv příběhu: diskriminace na základě odlišností od většinové společnosti

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte nebýt diskriminováno
- právo dítěte na vzdělání
- právo dítěte být respektováno
- právo dítěte na ochranu své cti a pověsti
- právo dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti
- právo dítěte být příslušníkem etnické, náboženské nebo jazykové menšiny
- právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 3, § 881, § 925 a násl.

ŠZ¹ – § 2, § 30

ZSPOD – § 1, § 6,

Úmluva – čl. 3, 4, 14, 16, 28, 29, 30, 31

LZPS – čl. 1, čl. 3, 24, 25, 29, 32, 33

Anotace příběhu:

Příběh Evičky je příkladem negativně zaujatého postoje, který reprezentuje společenský vztah a přístup společnosti či některých jednotlivců k příslušníkům etnických menšin. Předsudky a stereotypy ovládají naše úsudky a chování zcela bezděčně. Snižují naši možnost racionálně vyhodnocovat a posuzovat situace, které jsou jinak v majoritní společnosti běžné a jejich řešení bývá bezproblémové. Jednání z pozice nadřazené majority ovlivňuje vzájemné vztahy a zanechává v příslušnících etnické menšiny nejistotu, nedůvěru a strach. Je potřeba se podívat také na dítě, které stojí na obou stranách společenského vztahu. Na dospělých je, aby případné odlišnosti vysvětlovali s co nejmenší mírou zaujatosti a subjektivity, a to opět na obou stranách. Role dospělých je nezastupitelná a preventivní, avšak musí být správná a spravedlivá... ke všem a vždy.

¹Zák. č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon)

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** nepochopení, strach, sociální izolace, nedůvěra v dospělou osobu, vztahy k ostatním dětem
- **Situace rodiny:** začlenění do majoritní společnosti, způsob života, dodržování společenských a právních norem, bydlení, finanční zajištění péče o děti, zaměstnanost rodičů, sourozenci, schopnost komunikace mezi rodiči, pozitivní vzory, vzájemné vztahy mezi členy rodiny a mezi členy rodiny a majoritní společností, tradice
- **Širší prostředí:** předsudky, stereotypy, diskriminace, školní skupina, vazby mezi dětmi, přístup učitele, mravní a etické hodnoty

Rizikové faktory:

Diskriminační chování k dítěti, strach, stres, sociální izolace, neuspokojení sociálních potřeb dítěte, vztahové problémy s ostatními dětmi, absence kamarádů vrstevníků

Protektivní faktory:

Pozitivní emoční vztahy mezi rodičem a dítětem navzájem, pozitivní přístup učitele, osobnostní zralost rodičů, osobnostní zralost učitele

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** rovný přístup společnosti k rodičům a jejich dětem, akceptace společnosti, vybudování sociálního statusu
- **Potřeby dítěte:** rovný přístup dospělých a dětí k němu, potřeba jistoty a bezpečí, potřeba řádné péče, zajištění výchovy a výživy, podnětné prostředí

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření, případová konference, poradenství, zprostředkování odborného poradenství (nařízení odborné poradenské pomoci), rozhovor s učitelem/ředitelem školy (zpráva školy)

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s rodiči, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva školy, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), zpráva logopeda (trauma způsobuje např. koktavost), zpráva speciálního pedagoga

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení rodičovských kompetencí, vztahové otázky, rizika negativního přístupu k dítěti ve školním prostředí ze strany žáků i učitelů, přístup širšího společenského okolí dítěte k němu a jeho rodině s ohledem na specifické normy, etnikum, schopnost rodičů spolupracovat s odbornou veřejností, zachování okruhu kamarádů a zájmů dítěte (mimoškolní aktivity), zdravotně psychologické aspekty situace dítěte (únava, stres, strach)

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti sociální práce s etnickými menšinami, znalost kultury a prostředí rodiny, znalost profesionální komunikace mezi odborníky navzájem, znalosti vedení rozhovoru

na téma zjišťování názoru dítěte, znalosti sítě služeb, prevence problematických situací – předcházení předsudkům a stereotypům

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se střetávají práva dítěte s právy dospělých a ostatních dětí s ohledem na rovný přístup k právům a povinnostem. Předsudky a stereotypy, které negativně ovládají chování dětí i dospělých, představují hrozbu pro racionální posouzení etnických menšin a jiných kultur, které se ve světě běžně vyskytují.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte zodpovědným za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V uvedeném případě se jedná o dítě, které by potenciálně ohroženým mohlo již ve velmi útlém věku. Ohrožení nespočívá jen ve fyzické rovině, ale má značné negativní psychologické souvislosti, které mohou dítě poznamenat na celý život. Cílem demokratické společnosti zachovávající základní práva a svobody všech svých členů je naplněný život v pozitivním a respektujícím společenském prostředí. Na takový život by měla mít právo i Evička.

Otázky do diskuze:

Domníváte se, že je Evička ohroženým dítětem z pohledu SPO?

Je životní situace Evičky ojedinělá?

Jaké riziko hrozí podle Vašeho názoru Evičce?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

Jak by podle Vás měla reagovat paní učitelka v mateřské škole na vzniklou situaci?

V čem spatřujete porušení práv Evičky jako dítěte?

Jaký konkrétní postup byste navrhol(a) v daném případě z pohledu práv dítěte?

Jakub (6 let)

Téma/motiv příběhu: péče matky s psychiatrickým onemocněním o dítě

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte být slyšeno
- právo dítěte na informace
- právo dítěte na spokojený život
- právo dítěte na domov
- právo dítěte na ochranu před zanedbáváním, týráním a sexuálním zneužíváním

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 865 a násl., § 943 a násl.

ZZŘS – § 452 a násl., § 466 a násl.

ZSPOD – § 6, § 9a, § 16, § 27a a násl.

Úmluva – čl. 3, 12, 19, 20, 25

LZPS – čl. 6, 31, 32

Anotace příběhu:

Příběh Jakuba zprostředkovává pocity dítěte, které žije s matkou s psychiatrickým onemocněním. U Jakuba se projevuje deprivace ve více aspektech. Jedná se o zanedbávání, které hraničí s týráním dítěte. V závěru je dítě ohroženo i na životě. V tomto smyslu je nutné připomenout, že Jakub má stále pozitivní vztah ke své matce, i když jejímu chování zcela nerozumí. Jeho vazba k matce je narušená a lze předpokládat, že řada prožitků včetně narušené vazby k matce bude mít důsledky do jeho života. V případě Jakuba je jeho umístění do náhradní péče otázkou dalšího rozvoje. Ve filmu není zřejmé, zda se jedná o péči individuální či institucionální.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí (nepodnětné prostředí), individuální potřeby dítěte, zájmy dítěte (možnost jejich realizace), vztahy k matce a matky k synovi
- **Situace rodiny:** bydlení, finanční zajištění péče, vztahy k dítěti, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, limity konkrétního onemocnění – přístup k výchově, schopnost komunikace, pozitivní vzory chování, vzájemné vztahy a klima rodiny

- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy v širší rodině, dostupnost služeb (škola, zdravotní služby, zájmová činnost), společenské prostředí dítěte – skupina kamarádů či jednotlivci

Rizikové faktory:

Neúměrné zatížení dítěte, traumatizující zážitky, onemocnění rodiče, nepodnětné prostředí, vztahové problémy, absence kamarádů

Protektivní faktory:

Pozitivní emoční vztahy mezi dítětem a rodičem, možnost stabilizace zdravotního stavu matky, pozitivní vnímání změny výchovy nezletilým, podnětné prostředí, možnost odborné péče

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** naplnění rodičovské role po stabilizaci zdravotního stavu matky, kontakt matky s dítětem a podíl na praktické výchově dítěte, společenské uznání sociálního postavení matky
- **Potřeby dítěte:** péče matky, zajištění životních potřeb, pozitivní emocionální klima

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření (v širší rodině matky, detekce případného otce), případová konference, poradenství,

zprostředkování odborného poradenství (pro matku), zajištění lékařské péče pro matku, umístění nezletilého do péče psychologa a terapeuta

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s rodiči, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), zpráva pedopsychiatra, zpráva logopeda, zpráva speciálního pedagoga, zpráva o zdravotním stavu matky, případně výsledky trestního řízení vedeného proti matce

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení rodičovských kompetencí, vztahové otázky, rizika deprivace, schopnost matky spolupracovat s odborníky, dostupnost odborné péče, zachování vztahů s původním sociálním prostředím, vzdálenost bydliště matky od místa pobytu dítěte

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat své názory na situaci; znalosti sítě služeb; prevence problematických situací; rámcové znalosti speciální pedagogiky pro posouzení zanedbání a potřeby speciální rehabilitace v oblastech zasažených deprivacími procesy

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se střetávají práva dítěte s právy rodičů umocněné psychiatrickým onemocněním matky. Není řešena případná trestně právní odpovědnost matky za vzniklý požár, případně i za poškození zdravého vývoje syna. Zároveň lze polemizovat, do jaké míry je onemocnění matky limitující pro její kompetence pečovat o dítě.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte zodpovědným za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V daném případě by jím navrhované kroky měly být vedeny snahou co nejvíce zohlednit potřeby dítěte a zároveň co nejméně omezit možnosti poškozujícího vlivu matky. Cílem plánu péče o ohrožené dítě by mělo být rovněž udržování vzájemné pozitivní interakce mezi matkou a synem navzájem a přijetí její odpovědnosti za vývoj situace a budoucnost dítěte. To vše se zachováním práva Jakuba na spokojené dětství a rodinný život.

Otázky do diskuze:

Je Jakub ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Má Jakub právo na úplnou rodinu?

Jaká jsou rizika institucionální péče?

Jaká jsou rizika citové deprivace Jakuba pro jeho další sociální vývoj?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

V čem konkrétně je pro Jakuba situace stresující a co prožívá?

V čem jsou porušována práva Jakuba jako dítěte?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace u matky a u Jakuba?

Ivetka (6 let)

Téma/motiv příběhu: úprava péče o dítě, střídavá péče

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte být slyšeno
- právo dítěte na informace
- právo dítěte na spokojený život
- právo dítěte na domov
- právo dítěte na oba rodiče

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 906 a násl.

ZZŘS – § 475 odst. 1

ZSPOD – § 5, § 9a

Úmluva – čl. 6, 9, 11, 14, 16, 18

LZPS – čl. 32

Nález Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2010, sp. zn. III ÚS 1206/09

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I ÚS 2482/13

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I ÚS 1506/13

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. I ÚS 3216/13

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2016, sp. zn. II. ÚS 169/16

Anotace příběhu:

Příběh šestileté Ivetky prezentuje očima dítěte intenzivně vnímané změny v rodinné konstelaci po rozpadu rodiny, kdy se oba rodiče byli schopni dohodnout na střídavé péči. Zvládnout nároky na výchovu dítěte zvláště pak v případě věkově mladších dětí (specificky i s jejich nástupem do školy) bývá pro mnohé rodiče velmi obtížné. Materiální zajištění a podnětné prostředí u obou rodičů není jediným měřítkem vhodnosti řešení ve formě střídavé péče. Rozpad vztahu rodičů a změny spojené s proměnou jejich životní pozice nesou děti velmi těžce, často je pro ně taková situace stresující, emocionálně i fyzicky náročná. Dítě se podvědomě snaží vyjít oběma rodičům vstříc, obavy ze ztráty jednoho z nich je činí pasivním, odsuzujícím ho do role trpitele, který vnitřně strádá. Možným problémům je třeba předcházet ve spolupráci s odborníky a vznikající problémy je třeba řešit bezodkladně úpravou životních podmínek dítěte. Zásadním předpokladem při řešení situace je nutnost co nejefektivnější komunikace mezi rodiči navzájem.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí u obou rodičů (podnětné prostředí), individuální potřeby, zájmy dítěte (možnost realizace u obou rodičů), vztahy k rodičům a rodičů k dítěti
- **Situace rodiny:** bydlení, finanční zajištění péče, zaměstnanost rodičů, sourozenci, vztahy k dítěti, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, přístup rodičů k výchově, schopnost komunikace mezi rodiči, pozitivní vzory, vzájemné vztahy mezi členy rodiny a klima rodiny
- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy v širší rodině, dostupnost služeb (škola, zdravotní služby, zájmová činnost), společenské prostředí dítěte – skupina kamarádů či jednotlivci

Rizikové faktory:

Neúměrné zatížení dítěte, traumatizující akolapsové stavy, ztráta schopnosti rodičů společně komunikovat o potřebách dítěte, přednost uspokojení potřeb rodiče před potřebami dítěte, právorodičená práva dítěte, problém s novými partnery rodičů a jejich dětmi, nesouladné školní nároky při střídání školních prostředí, střídání výchovných prostředí, střídání vztahů a kontaktů s vrstevníky, logistické problémy, ztráta možnosti trávit volný čas s vrstevníky ze školy či školky, absence kamarádů

Protektivní faktory:

Pozitivní emoční vztahy mezi rodičem a dítětem navzájem, schopnost rodičů domluvit se, vytvoření zázemí pro dítě, zájem rodičů o péči a výchovu dítěte, osobnostní zralost rodičů, pozitivní emocionální klima rodiny, podnětné prostředí, shodné výchovné a životní postoje rodičů

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** naplnění rodičovské role, realizace rodičovské odpovědnosti, podíl na praktické výchově dítěte, společenské uznání širší rodiny a okolí (obavy ze ztráty sociálního statusu)
- **Potřeby dítěte:** mít oba rodiče, mít domov, potřeba jistoty a bezpečí, potřeba řádné péče, zajištění výchovy a výživy, pozitivní emocionální klima

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření (u obou rodičů), případová konference, poradenství, zprostředkování odborného poradenství (nařízení odborné poradenské pomoci), rozhovor s učitelem/ředitelem školy (zpráva školy)

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s rodiči, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva školy, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), zpráva pedopsychiatra, zpráva logopeda, zpráva speciálního pedagoga

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení osobnostních charakteristik rodičovských kompetencí, vztahové otázky, rizika citového vydírání a manipulace s dítětem s ohledem na jeho věk (6 let), zneužití závislosti dítěte na rodičích, schopnost rodičů spolupracovat s odbornou veřejností, zachování okruhu kamarádů a zájmů dítěte (mimoškolní aktivity), vzdálenost bydliště rodičů (cestování), nároky kladené na dítě při změně školy, frekvence střídavé péče, zdravotně psychologické aspekty situace dítěte (únava, stres)

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat své názory na situaci; posouzení ochoty dítěte vyjádřit svůj názor, i když by bylo schopno ho formulovat; znalosti vedení rozhovoru na téma zjišťování názoru dítěte; znalosti sítě služeb; znalosti rodinné mediace; prevence problematických situací; znalosti v oblasti sociálně rizikového chování rodičů

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se střetávají práva dítěte s právy rodičů umocněné rozpadem rodiny a upřednostněním zájmů rodiče nad nejlepším zájmem dítěte. Zcela opominut zůstává rodiči názor a postoj dítěte k dohodnutému řešení a vypořádání péče.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte zodpovědným za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V daném případě by jím navrhované kroky měly být vedeny snahou co nejvíce zohlednit potřeby dítěte a zároveň co nejméně omezit možnosti rodičů na spolupodílení se na péči o dítě. Cílem plánu péče o ohrožené dítě by mělo být rovněž udržování vzájemné pozitivní interakce mezi členy rodiny navzájem a přijetí jejich odpovědnosti za vývoj situace a budoucnost dítěte. To vše se zachováním práva lvetky na spokojené dětství a rodinný život.

Otázky do diskuze:

Je lvetka ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Má lvetka právo na úplnou rodinu?

Jaká jsou rizika střídavé a výhradní péče?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

V čem konkrétně je pro lvetku situace stresující a co prožívá?

V čem jsou porušována práva lvetky jako dítěte?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace lvetky?

Petr (10 let)

Téma/motiv příběhu: péče matky samoživitelky s nedostatečnými rodičovskými kompetencemi

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte být slyšeno
- právo dítěte na informace
- právo dítěte na spokojený život
- právo dítěte na domov
- právo dítěte na ochranu před zanedbáváním, týráním a sexuálním zneužíváním

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 775, § 855 a násl., § 865 a násl.

ZZŘS – § 452 a násl., § 466 a násl.

ZSPOD – § 6, § 7, § 9a, § 10, § 16, § 27a a násl., § 28

Úmluva – čl. 3, 12, 19, 20, 25

LZPS – čl. 6, 31, 32

Anotace příběhu:

Petr žije se svojí matkou samoživitelkou, která nemá dostatečné rodičovské kompetence. Jak vyplývá z příběhu, nemá ani zázemí širší rodiny, která by jí zvládnout péči o dítě pomohla. Jedná se o rodinu, která může být za určitých podmínek sanovatelná. Než se však bude moci Petr vrátit do péče své matky, je nutné přenechat péči o jeho osobu nejprve institucionální péči a náhradní rodině. Maminka si musí nejprve uspořádat svůj osobní život a materiální zázemí, které je pro návrat Petra do její péče velmi důležité. Touha Petra po poznání a sblížení se svojí matkou je pochopitelná. Pouta mezi matkou a jejím synem jsou celoživotní a je nezbytné, aby Petr svoji matku pochopil a věděl o své historii. Náhradní rodina, která o něho pečuje, se k Petrovi chová velmi dobře a on musí pochopit, proč se chovají jako rodiče, když se biologická matka jako rodič nechovala. Příběh rovněž zprostředkovává pocity dítěte, které se musí vyrovnat se skutečností, že o něho pečují dvě rodiny.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí (nepodnětné prostředí), individuální potřeby dítěte, zájmy dítěte (možnost jejich realizace), vztahy k matce a matky k synovi

- **Situacerodiny:** bydlení, finanční zajištění péče, vztahy k dítěti, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, nekompetentní přístup matky k výchově, rizikové chování matky, schopnost komunikace, pozitivní vzory chování pro Petra
- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy v širší rodině, dostupnost služeb (škola, zdravotní služby, zájmová činnost, podpůrný systém sociálních služeb pro rodinu), společenské prostředí dítěte – skupina kamarádů či jednotlivci, možnost zařazení matky do pracovního procesu

Rizikové faktory:

Nejistá vazba mezi matkou a synem, traumatizující zážitky, rizikovní přátelé matky, nepodnětné prostředí, vztahové problémy a neexistující podpora širší rodiny

Protektivní faktory:

Pozitivní emoční vztahy mezi dítětem a matkou, možnost sanovat rodinné prostředí, pozitivní vnímání změny výchovy nezletilým, podnětné prostředí, možnost odborné péče, výběr vhodné náhradní rodiny, podpora kontaktů biologické matky s dítětem v pěstounské péči

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** naplnění rodičovské role matky, sociální ocenění, stabilizace matčina sociálního statusu – kontakt matky s dítětem a podíl na praktické výchově dítěte
- **Potřeby dítěte:** péče matky, zajištění životních potřeb, pozitivní emocionální klima, prostor pro vyrovnání se s matkou a pěstounskou péčí, podpora pozitivních sociálních vazeb v širším sociálním prostředí dítěte

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření (v širší rodině matky, detekce případného otce), případová konference, poradenství, zprostředkování odborného poradenství (pro matku), zajištění podpory, sanace rodiny, zajištění péče psychologa a terapeuta pro Petra, výběr vhodných pěstounů pro Petra

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s rodiči, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog, příp. zpráva pedopsychiatra), zpráva speciálního pedagoga, zajištění finanční podpory matky (dávky, pracovní uplatnění atd.), podklady pro rozhodování o svěření nezletilého do péče pěstounů

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení rodičovských kompetencí, vztahové otázky, rizika deprivace, schopnost matky spolupracovat s odborníky, dostupnost odborné péče, zachování vztahů s původním sociálním prostředím, vzdálenost bydliště matky od místa pobytu dítěte pro realizaci kontaktu matky s dítětem

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat svénázorynasituaci; znalosti síť služeb; prevence problematických situací; rámcové znalosti speciální pedagogiky; znalosti pro posouzení zanedbání a potřeby speciální rehabilitace v oblastech zasazených deprivacími procesy; informace o možnostech umístění do vhodné pěstounské péče; komunikační dovednosti

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se popisuje model nevyhovující péče matky samoživitelky, která je osobnostně nezralá. Matka preferuje uspokojení osobních potřeb před potřebami dítěte. Zároveň příběh naznačuje, že matka není podpořena širší rodinou. Rodičovské kompetence v jejím případě lze zkvalitnit do té míry, že bude jednou znovu schopná převzít péči o syna. Do té doby je Petr umístěn do náhradní rodiny, ve které se dobře adaptoval. Pěstounská rodina má obavy z kontaktu s biologickou matkou, ale tyto kontakty podporuje. Petr se postupně vyrovnává s faktem, že rodičovsky se chovají lidé, kteří jsou pro něho cizí, zato matka, která je nejbližší osobou, rodičovskou roli nezvládla. V tomto smyslu i vzpomínky na matku jsou u Petra idealizované a v budoucnu mohou vést i k některým výchovným problémům. Matka má velmi dobrou šanci výchovu syna v budoucnu převzít, a to za pomoci odborné péče.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte zodpovědného za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V daném případě by jím navrhované kroky měly být vedeny snahou co nejvíce zohlednit potřeby dítěte a zároveň v co nejkratší době zajistit odbornou podporu matce tak, aby rodinné prostředí Petra mohlo být sanováno. Souběžně s těmito činnostmi probíhá i realizace práva Petra na život v rodině pěstounů a podpora pozitivních vazeb s matkou. Cílem plánu péče o ohrožené dítě by mělo být rovněž udržování vzájemné pozitivní interakce mezi matkou a synem navzájem a přijetí její odpovědnosti za vývoj situace a budoucnost dítěte. To vše se zachováním práva Petra na spokojené dětství a rodinný život.

Otázky do diskuze:

Je Petr ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Má Petr právo na úplnou rodinu?

Jaká jsou rizika institucionální péče?

Jaká jsou rizika umístění Petra do pěstounské péče?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

V čem konkrétně je pro Petra situace stresující a co prožívá?

V čem jsou porušována práva Petra jako dítěte?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace u Petra?

Lucie (8 let)

Téma/motiv příběhu: rozpad vztahu rodičů – krize, úprava poměrů před rozvodem

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte být slyšeno
- právo dítěte na informace
- právo dítěte na spokojený život
- právo dítěte na domov
- právo dítěte na oba rodiče

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 755 a násl., § 855 a násl., § 910 a násl.

ZZŘS – § 383 a násl., § 466 a násl.

ZSPOD – § 1, § 6

Úmluva – čl. 3, 9, 12

LZPS – čl. 32

Anotace příběhu:

Příběh osmileté Lucie je typickým příkladem krizové situace v rodině, kdy rodiče řeší partnerské neshody, které mohou vyvrcholit rozpadem vztahu a úpravou poměrů k nezletilým dětem. Materiální zajištění v těchto případech hraje sice významnou roli, ale nejdůležitější je to, co vnímají děti od obou rodičů. Jedná se o vzájemné agresivní napadání, osočování a celkový projev odporu k druhému rodiči. Děti tuto zkušenost nemají, a tak nechápou, že výčitky nemusí vždy být spojené s faktickou charakteristikou druhého rodiče. Vliv hádek a vzájemného napadání mezi rodiči má nedozírné následky: rodiče jsou zaujati vlastním problémem a zanedbávají děti. Často se také projevují somatizace problému jak u dětí, tak u dospělých. V rodině zavládne napětí a strach, a to jsou důvody, které se odrazí na psychickém i fyzickém zdraví všech zúčastněných. Dítě nechápe, že vztahy mezi rodiči nelze napravit, a očekává, že rodiče se budou chovat stejně jako před krizí. To se však zpravidla nestává a rodina se rozpadá.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí u obou rodičů (podnětné prostředí), individuální potřeby, zájmy dítěte (možnost realizace u obou rodičů), vztahy k rodičům a rodičů k dítěti

- **Situace rodiny:** bydlení, finanční zajištění péče, zaměstnanost rodičů, sourozenci, vztahy k dítěti, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, přístup rodičů k výchově, schopnost komunikace mezi rodiči, pozitivní vzory, vzájemné vztahy mezi členy širší rodiny a klima rodiny, rizika fyzického napadání v emočně vypjatých situacích
- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy v širší rodině, dostupnost služeb (škola, zdravotní služby, zájmová činnost), společenské prostředí rodičů i dětí – přátelé, obdobná zkušenost v rodinách přátel, vliv médií

Rizikové faktory:

Neúměrné zatížení dítěte, traumatizující a kolapsové stavy, ztráta schopnosti rodičů společně komunikovat o potřebách dítěte, potřeba uspokojení potřeb rodiče před potřebami dítěte, právo rodiče nad právem dítěte, nesouladné školní nároky při střídání výchovných vzorů a prostředí, vztahové problémy s novými partnery rodičů a jejich dětmi, absence mediačního řízení

Protektivní faktory:

Pozitivní emoční vztahy mezi rodičem a dítětem navzájem, schopnost rodičů domluvit se, vytvoření zázemí pro dítě, zájem rodičů o péči a výchovu dítěte, osobnostní zralost rodičů, pozitivní emocionální klima rodiny, podnětné prostředí

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** naplnění rodičovské role, realizace rodičovské odpovědnosti, podíl na praktické výchově dítěte, společenské uznání širší rodiny a okolí (obavy ze ztráty sociálního statusu)
- **Potřeby dítěte:** mít oba rodiče, mít domov, potřeba jistoty a bezpečí, potřeba řádné péče, zajištění výchovy a výživy, pozitivní emocionální klima

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření v rodině, případová konference, poradenství, mediace, zprostředkování odborného poradenství (nařízení odborné poradenské pomoci), motivační rozhovory, mediace

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s rodiči, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva školy, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), zpráva pedopsychiatra, zpráva logopeda, zpráva speciálního pedagoga

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení rodičovských kompetencí, vztahové otázky, rizika citového vydírání a manipulace s dítětem, zneužití závislosti dítěte na rodičích, schopnost rodičů spolupracovat s odborníky, zdravotně psychologické aspekty situace dítěte (únava, stres)

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat své názory na situaci, znalosti vedení rozhovoru na téma zjišťování názoru dítěte, znalosti sítě služeb, znalosti rodinné mediace, znalosti vedení krizové intervence, prevence problematických situací

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se střetávají práva dítěte s právy rodičů umocněné rozpadem rodiny. Rodiče jsou motivováni k dohodě o pravidlech dalšího spoluzití a péči o děti za situace, kdy nepovedou společnou domácnost.

OSPOD je garantem ochrany práva nejlepšího zájmu dítěte zodpovědným za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V daném případě by jí m navrhované kroky měly být vedeny snahou co nejvíce zohlednit potřeby dítěte a zároveň co nejméně omezit možnosti rodičů na spolupodílení se na péči o dítě. Cílem plánu péče o ohrožené dítě by mělo být rovněž udržování vzájemné pozitivní interakce mezi členy rodiny navzájem a přijetí jejich odpovědnosti za vývoj situace a budoucnost dítěte. Zároveň OSPOD spolupracuje s nově vzniklými vztahy rodičů tak, aby děti nebyly krácené na svých právech. To vše se zachováním práva na spokojené dětství a rodinný život.

Otázky do diskuze:

Jsou Lucie a její bratr ohroženými dětmi ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Mají Lucie a její bratr právo na úplnou rodinu?

Jaká jsou rizika příchodu nové partnerky do výchovného prostředí obou dětí?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

V čem konkrétně je pro Lucii situace stresující a co prožívá?

Jak reagují sourozenci na rodinnou situaci?

Jaká jsou rizika na straně dětí, plynoucí z neřešených sporů v rodině?

V čem jsou porušována práva dítěte v tomto případě?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace obou dětí?

Příběh: Jirka (11 let)

Téma/motiv příběhu: právo na péči rodičů, právo na vzdělání

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte být slyšeno
- právo dítěte na vzdělání
- právo dítěte na spokojený život
- právo na péči rodičů
- právo dítěte na ochranu státu

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 855 a násl., § 880 a násl.

ZZŘS – § 466 a násl.

ZSPOD – § 6, § 8, § 9a, § 10, § 11, § 12

Úmluva – čl. 3, 12, 28, 29

LZPS – čl. 6, 31, 32, 33

Vyhláška č. 103/2014 Sb., kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb.

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění vyhlášky č. 147/2011 Sb.

Anotace příběhu:

Jirkovi je 11 let a ve škole se neustále potkává s neúspěchy. Ať se doma připravuje, či nikoli, výsledky bývají velmi špatné. Důvodů může být několik – slabší intelektový potenciál, specifické poruchy učení či chování, sociální dopad rozvodu rodičů či nepřijetí spolužáky. Jirka by potřeboval podporu doma i ve škole při zvládnutí učiva, ale především při vyrovnávání se s rozchodem rodičů a přehlíživým postojem ze strany otce, který má na Jirku vysoké nároky bez ohledu na to, zda je Jirka schopen je uspokojit. Jirku mrzí, že není oblíbený mezi spolužáky, a tak si je kupuje za sladkosti a půjčování atraktivních věcí, které mu otec přiváží ze zahraničí. Rád by zažil úspěch a obdiv, ale ty nepřicházejí. Rozhodne se, podobně jako se s tím setkáváme u mnoha dalších dlouhodobě neúspěšných žáků, upozornovat na sebe – jak jinak než zlobením a provokativním chováním.

Příběh nám pomáhá uvědomit si, že by rodiče a pedagogové neměli mít na děti přehnané nároky, aby je nevháněli do „předem prohraných bitev“ pouze za účelem uspokojení svých, leckdy nezrealizovaných ambicí. Aby dětem sice neupírali právo na vzdělání, ale umožnili mu vzdělávání na úrovni, kterou je žák schopen zvládat. Stěžejní je, aby dítě zažívalo pocity úspěchu z toho, že něco dokáže, protože jenom tak u něho rozvíjíme zdravé sebevědomí a pocity sebeúcty.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí u matky (podnětné prostředí, výchovné působení), výchovné působení otce, soulad rodičů ve výchově, individuální potřeby, zájmy dítěte (možnost realizace u obou rodičů), vztahy k rodičům, potřeba přijetí ve vrstevnické skupině, způsob, kterými chce vrstevníky zaujmout
- **Situace rodiny:** bydlení, finanční zajištění péče, zaměstnanost matky a zaměstnanost otce, životní filozofie rodičů, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, přístup k výchově, schopnost komunikace rodičů a Jiřího, formy komunikace Jiřího s vrstevníky, pochopení ze strany autorit, Jirkovi kamarádi
- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy rodičů ke škole a autoritám, dostupnost služeb (škola, zdravotní služby, zájmová činnost), osobnostní předpoklady obou rodičů pro výchovu, informovanost a vlastní hodnotový systém rodičů, znalost potřeb Jiřího, vnímání potřeb Jiřího autoritami ve škole, podpora inkluze

Rizikové faktory:

Neúměrné emoční zatížení dítěte, sebevědomí a sebehodnocení Jiřího, životní filozofie a hodnoty rodičů ve vztahu k materiálnímu zázemí a vzdělání, nedostatek pochopení ve škole, nevhodné vzdělávací programy

Protektivní faktory:

Pozitivní Jirkovy emoční vztahy k rodičům, schopnost přizpůsobit se, dobré rozumové schopnosti, motivovatelnost Jiřího dosaženými výsledky, podpora Jirky ze strany OSPOD a školy, poradenský systém školských zařízení

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** naplnění rodičovské role, realizace rodičovské odpovědnosti, společenské uznání, orientace v problému, podpora odborníků (obava ze ztráty společenského statusu rodiny)
- **Potřeby dítěte:** mít bezpečné rodinné zázemí, mít domov, potřeba identity, potřeba řádné péče, zajištění výchovy a vzdělání, pozitivní emoční klima u obou rodičů, podpora sebevědomí a pozitivního sebehodnocení

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření v rodině, případová konference, poradenství, pedagogicko-psychologická diagnostika, motivační rozhovory, vyhledání vhodné pedagogicko-psychologické podpory

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s pedagogicko-psychologickou poradnou, školou, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva školy, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), případně zpráva pedopsychiatra

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení výchovných a zdravotních limitů obou rodičů, vztahové otázky, rizika citového vydírání a manipulace ze strany obou rodičů plynoucí z obav ze ztráty sociálního statusu, schopnost a ochota obou rodičů spolupracovat s odborníky, zdravotně psychologické aspekty situace dítěte (únava, mentální kapacita)

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat své názory na situaci; znalosti vedení rozhovoru na téma zjišťování názoru dítěte; znalosti sítě služeb; znalosti rodinné konstelace; znalosti vedení krizové intervence; prevence problematických situací ve výchově; znalosti forem rizikového chování

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se střetávají práva dítěte s právy rodičů na nejlepší formu vzdělání. Rodiče si neuvědomují, že výchova a vzdělávání jsou spojené nádoby. Péče rodičů není jen materiální zajištění dítěte, ale je i otázkou pochopení možností dítěte. V konkrétním případě rodiče spojují vzdělání se svým sociálním statutem, nevidí vztah svého syna ke vzdělání jako vztah, který se vytváří na základě pochopení vzdělávacích požadavků. Jirka není schopen ve škole být úspěšný, proto se snaží být úspěšný alespoň tím, co dělá – kupuje si kamarády, ve škole působí rušivě a vynucuje si pozornost, byť negativní. Jirka je přetěžované dítě v několika rovinách. Emočně v rodině, kdy otec není spokojen s jeho chováním a svoje výchovné působení omezuje pouze na zajištění materiálního zázemí. Ve škole není schopen plnit požadované úkoly, neboť jim nerozumí. Snaží se být úspěšný alespoň u vrstevníků, a ani v této oblasti nezažívá potřebný úspěch. Z toho důvodu poutá pozornost jinými prostředky. Velká výhoda pro Jiřího nastane v okamžiku, kdy matka celou záležitost pochopí a upřednostní potřeby syna před vlastními potřebami sociální úspěšnosti. Jirka se tak může stát úspěšným v celém vzdělávacím procesu.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte zodpovědným za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V daném případě by jím navrhované kroky měly být vedeny snahou co nejvíce zohlednit potřeby dítěte a zároveň co nejméně omezit možnosti dalšího poškození dítěte. Cílem plánu péče o ohrožené dítě by mělo být rovněž udržování kontaktu a jeho rozvoj s otcem. Pro oba rodiče je OSPOD zprostředkovatelem potřeb jejich syna a zároveň podporou při výběru vhodného výchovného působení. Pro rodiče by měla být zajištěna podpora v náhledu na své chování tak, aby jak dítě, tak školy mohly v budoucnu dobře kooperovat. Zároveň OSPOD garantuje, že dítěti bude poskytnuta potřebná péče (včetně psychiatrické), kterou tato situace vyžaduje.

Otázky do diskuze:

Je Jirka ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Má Jirka právo na podporu při vzdělávání stanovené zákonem?

Jaká jsou rizika jeho umístění v systému, který nezohledňuje jeho specifické vzdělávací potřeby?

Jaký je Jirkův zdravotní stav (z hlediska bio-psycho-sociálního a spirituálního zdraví)?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

V čem konkrétně je pro Jirku situace stresující a co prožívá?

Jaké hrozí poruchy chování?

Lze definovat v případě Jiřího konkrétní poruchy chování a v jaké intenzitě?

V čem jsou porušována práva dítěte v tomto případě?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace Jirky?

Tomáš (12 let)

Téma/motiv příběhu: zapojení dítěte do procesu rozhodování

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte být slyšeno
- právo dítěte na informace
- právo dítěte na spokojený život
- právo dítěte na domov
- právo dítěte na ochranu před zanedbáváním, týráním a sexuálním zneužíváním

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 865 a násl., § 866, § 867, § 958 a násl.

ZZŘS – § 466 a násl.

ZSPOD – § 6, § 8, § 16, § 27a a násl.

Úmluva – čl. 3, 12, 19, 20, 25

LZPS – čl. 6, 31, 32

Anotace příběhu:

Příběh Tomáše poukazuje na poměrně častou situaci, kdy dospělí manipulují dítětem ve svůj prospěch. Nezralá matka uplatňuje právo vychovávat svého syna, a to i bez ohledu na své nedostatečné rodičovské kompetence a potřeby syna. Péči o syna nespojuje s povinnostmi, ale s materiálními výhodami. Skutečnou péči o Tomáše zajišťuje babička (matka matky), která však plně chápe potřebu Tomáše kontaktovat se s matkou. Babička řeší dvě polohy problému, a to vztah k vnukovi a zároveň vztah k dceři. Tomáš složitou citovou situaci není schopen zvládnout a snaží se ze situace uniknout. Utíká ze školy i z domova zároveň. V příběhu je velmi významná role třetí osoby (kurátorky pro děti a mládež), která díky svým dovednostem a především všímavosti pomůže Tomášovi s objasněním jeho práv. Obecně nestranná osoba může dítěti velmi dobře poradit, za předpokladu, že je sociálně vnímavá. Takovou pomoc může poskytnout především paní učitelka ve škole. Díky objektivizaci situace se pro Tomáše zachovalo stávající výchovné prostředí a citové vazby k matce i babičce.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí (nepodnětné prostředí u matky), individuální potřeby dítěte, zájmy dítěte (možnost jejich realizace), vztahy k matce a matky k synovi, vyhodnocení dosavadní péče babičky, možnosti této péče do budoucna

- **Situace rodiny:** bydlení, finanční zajištění péče, vztahy matky a babičky k dítěti, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, vztahy matky a babičky – přístup k výchově, schopnost komunikace mezi oběma ženami, pozitivní vzory chování, vzájemné vztahy a celkové klima rodiny
- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy v širší rodině, dostupnost služeb (škola, zdravotní služby, zájmová činnost), společenské prostředí dítěte – skupina kamarádů či jednotlivci

Rizikové faktory:

Neúměrné zatížení dítěte spory mezi matkou a babičkou, traumatizující zážitky, přímé a nepřímé ovlivňování dítěte výchovným prostředím, věk a případné onemocnění babičky, sociální prostředí matky, rizikové chování matky

Protektivní faktory:

Pozitivní emoční vztahy mezi dítětem a rodičem (matka–syn, babička–matka), možnost podpory rodiny systémem sociálních služeb, pozitivní vnímání změny výchovy nezletilým, podnětné prostředí, možnost odborné péče

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** naplnění rodičovské role matky, kontakt matky s dítětem a podíl na praktické výchově dítěte, společenské uznání sociálního postavení matky
- **Potřeby dítěte:** péče matky, zajištění životních potřeb, pozitivní emocionální klima v rodině, rozvoj citových vazeb s matkou i babičkou

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření (v sociálním prostředí matky, v rodině, kde žije Tomáš, detekce případného otce), případová konference, poradenství, zprostředkování odborného poradenství (pro matku), umístění nezletilého do péče psychologa a terapeuta, odborné poradenství pro babičku

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s rodiči, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), případně zpráva pedopsychiatra, zpráva speciálního pedagoga (pokud Tomáš potřebuje podporu ve vzdělávacím procesu), zpráva o zdravotním stavu babičky

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení rodičovských kompetencí, vztahové otázky, rizika deprivace, schopnost matky spolupracovat s odborníky, dostupnost odborné péče, zachování vztahů s původním sociálním prostředím, vzdálenost bydliště matky od místa pobytu dítěte, případně společné bydliště syna i matky v domácnosti babičky, rozdělení rodičovských kompetencí mezi matkou a babičkou

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat své názory na situaci; znalosti sítě služeb; prevence problematických situací; rámcové znalosti speciální pedagogiky; znalosti pro posouzení zanedbání a potřeby speciální rehabilitace v oblastech zasažených deprivačními procesy; komunikační dovednosti; podpora babičky a Tomáše v krizové situaci

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se střetávají práva dítěte s právy rodičů umocněné tím, že matka nechápe rozsah rodičovské role. Není řešena ani případná podpůrná role školy, kdy především pedagog by měl reagovat na změny chování dítěte a poskytnout Tomášovi podporu v jeho tíživé, emočně velmi vyhrocené situaci. Tomáš cítí potřebu být s matkou a zároveň je ve věku, kdy si uvědomuje, že matka svoje kompetence neumí realizovat. Rovněž je postaven do role dospělého, kdy se musí rozhodnout mezi matkou a babičkou. Obě ženy jsou pro jeho život důležité, a tak místo volby se snaží z rozhodování uniknout. Únik ze situace je však staví do ještě rizikovějšího postavení, protože utíká ze školy a nakonec i z rodiny. V příběhu je zdůrazněna role třetí, nezávislé osoby, ke které může Tomáš vyslovit všechna přání. Záleží pak již na odborném posouzení, zda Tomášova přání jsou realistická pro danou situaci, či nikoliv. Odborná péče může napomoci zlepšení komunikace v rodině a tak i k zajištění potřebného bezpečí pro další rozvoj dítěte. V souvislosti s tímto příběhem je nutné připomenout, že tlak na děti ze strany rodičů, kdy musí dítě rozhodovat v situacích, kterým nerozumí, případně je nuceno se vyjádřit proti svému přesvědčení, vede k pozdějším psychiatrickým onemocněním v dospělosti.

Stejně i babička Tomáše řeší častý problém – vztah k dceři, která neumí nebo nechce naplnit roli matky a péči o vnuka.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte zodpovědným za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V daném případě by jím navrhované kroky měly být vedeny snahou co nejvíce zohlednit potřeby dítěte a zároveň co nejméně omezit možnosti poškozujícího vlivu matky. Cílem plánu péče o ohrožené dítě by mělo být rovněž udržování vzájemné pozitivní interakce mezi matkou a synem navzájem a přijetí její odpovědnosti za vývoj situace a budoucnost dítěte. Zároveň OSPOD motivuje matku a babičku k urovnání a pochopení svých rolí. To vše se zachováním práva Tomáše na spokojené dětství a rodinný život.

Otázky do diskuze:

Je Tomáš ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Má Tomáš právo na život s matkou?

Jaká jsou rizika péče matky a péče babičky?

Jaká jsou rizika citové deprivace Tomáše pro jeho další sociální vývoj?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

V čem konkrétně je pro Tomáše situace stresující a co prožívá?

V čem jsou porušována práva Tomáše jako dítěte?

Jaká role a jaké kompetence jsou určeny babičce?

Jaký je význam osobního přesahu do profese sociálního pracovníka?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace u matky a u Jakuba?

Příběh: Pavel (10 let)

Téma/motiv příběhu: význam změny výchovy, výchovný styl, rizika spojená s novým prostředím, šikana

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte být slyšeno
- právo dítěte na ochranu soukromí a cti
- právo dítěte na spokojený život
- právo dítěte na domov
- právo dítěte na ochranu života a zdraví

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 855 a násl., § 865 a násl.

ZZŘS – § 466 a násl.

ZSPOD – § 6, § 8, § 9a, § 11–17, 38

Úmluva – čl. 3, 19, 26, 27

LZPS – čl. 7, 8, 10, 32

Anotace příběhu:

Příběh Pavla začíná rozvodem jeho rodičů, kteří hledají vlastní naplnění životních cílů. Otec odchází do nové rodiny a na Pavla zapomíná, matka dává přednost novému partnerovi a Pavla svěřuje do péče jejích rodičů. Pavel přichází do prostředí, kterému nerozumí, nemá zde žádné kamarády, neumí se začlenit do nového třídního systému.

Je ve věku, kdy je přirozené, že hledá nové přátele. Bohužel si neuvědomuje rizika a nabízí své přátelství starším chlapcům. Nikdo z jeho rodiny si nevšimá toho, že se desetiletý kluk kamarádí s výrazně staršími. Jejich chování vnímá dle vlastních hodnot. Obdivuje je, neřeší, že se dopouští lhaní, podvodů a krádeží v rodině prarodičů s cílem se začlenit. Vzhledem ke svému věku nedokáže dobře vyhodnotit, k jakým koncům toto nerovné „přatelství“ povede.

Je postupně uváděn do situace oběti trestného činu. Nechápe, že starší kluci určují, jak se k němu budou chovat. Stále se domnívá, že dělá něco špatně, a proto přistupuje na další a další vydírání, zesměšňování a fyzické násilí vůči své osobě.

Příběh vygraduje, když je „kamarády“ přivázan ke stromu v lese. Tato situace je již řešena orgány činnými v trestním řízení. Pavel je zároveň svědkem i obětí. Bohužel ani v této situaci si svoji roli neuvědomuje a ochotně poskytuje alibi všem starším agresorům. Příběh má otevřený konec – jako každý příběh oběti trestného činu.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí u prarodičů (podnětné prostředí, výchovné působení), individuální potřeby, zájmy dítěte (možnost realizace u prarodičů), vztahy k rodičům, vztahy k prarodičům
- **Situace rodiny:** bydlení, finanční zajištění péče, reálné výchovné možnosti prarodičů, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, pozitivní vzory v okolí rodiny
- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy prarodičů k širšímu společenskému prostředí, dostupnost služeb pro rodinu (škola, zájmová činnost), konkrétní možnosti podpory státního systému pro prarodiče, podpora rodičovských kompetencí rodičů, podpora školy při začleňování Pavla do školního prostředí

Rizikové faktory:

Neúměrné emoční zatížení dítěte, traumatizující zážitky, ztráta bezpečného prostředí po rozvodu rodičů, věk a životní filozofie prarodičů, neřešené vztahy mezi rodiči vzájemně a důvody úplného nezájmu o syna

Protektivní faktory:

Pozitivní emoční vztahy Pavla k rodičům a prarodičům, absence poruch chování, rozumová kapacita Pavla, psychologická podpora určená Pavlovi

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** naplnění rodičovské role (vlastní představy obou rodičů), realizace rodičovské odpovědnosti, orientace v problému, podpora odborníků
- **Potřeby dítěte:** mít bezpečné rodinné zázemí, mít domov, potřeba identity, potřeba řádné péče, zajištění výchovy a výživy, pozitivní emocionální klima, respektování citů k oběma rodičům, podpora vyrovnání se s traumatizujícími zážitky, podpora sebevědomí a pozitivního sebehodnocení, vyrovnání se s viktimizací

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření v rodině, případová konference, poradenství, zprostředkování odborného poradenství (případně nařízení odborné poradenské pomoci), motivační rozhovory, krizová intervence

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s rodiči, prarodiči, školou, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva školy, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), zpráva pedopsychiatra, zpráva probační a mediační služby

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení výchovných a zdravotních limitů prarodičů, vztahové otázky rodičů, manipulace okolí s Pavlem jako obětí a svědkem, rizika školního prostředí – vliv pedagogů na pochopení situace Pavla, schopnost rodičů a prarodičů spolupracovat s odborníky v zájmu Pavla,

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat své názory na situaci; znalosti vedení rozhovoru na téma zjišťování názoru dítěte; znalosti problematiky šikany a viktimizace; znalosti sítě služeb pro rodinu; znalosti rodinné konstelace; znalosti vedení krizové intervence; prevence problematických situací ve výchově

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se střetávají práva dítěte s právy dospělých osob odpovědných za výchovu umocněné opakovanou ztrátou vztahově blízkých osob dítěte. Prarodiče stojí ve složité situaci, kdy musí zvládnout materiální zabezpečení Pavla a zcela nestačí na jeho emoční a sociální vývoj. Rodiče syna prakticky sociálně opustili, Pavlovo sebevědomí je tím výrazně narušeno. Dále přišel do nové třídy, kde dětem nerozumí, není schopen se sociálně začlenit. Vyhledává proto nevhodné kamarády, postupně se zaplétá do role oběti. Jeho věk a proces viktimizace brání Pavlovi dostatečně vyhodnotit situaci. Stojí jen o uspokojení potřeby stýkat se s kamarády. V příběhu není vysvětlen ani způsob přípravy Pavla na vyučování a jeho postavení v oblasti úspěšnosti ve vzdělávacím procesu. Je zde rovněž naznačeno, jakým způsobem Pavel plní přání party. Prarodiče nereagují na jeho lži a krádeže ve prospěch starších kamarádů. Naskytá se otázka, jak výchovně na vnuka působí, zda jsou schopni vychovávat dítě v Pavlově věku. Závěr příběhu jasně ukazuje, jak se u Pavla proměňuje prožívání problémů se šikanou, což je důsledkem procesu viktimizace.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte zodpovědným za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V daném případě by jím navrhované kroky měly být vedeny snahou co nejvíce zohlednit potřeby dítěte a zároveň co nejméně omezit možnosti dalšího poškození dítěte. Cílem plánované péče o ohrožené dítě by mělo být rovněž udržování kontaktu s rodiči a jejich podílu. Sna výchově syna jako jediného pojítkem dítěte s původní rodinou. Pro obě strany by měla být zajištěna podpora rodičů, prarodičů i Pavla v náhledu na své chování. Zároveň OSPOD garantuje, že dítěti bude poskytnuta potřebná péče (včetně psychiatrické), kterou tato situace vyžaduje. Vzhledem k okolnostem a věku dítěte je pravděpodobné, že tato péče bude dlouhodobá.

Otázky do diskuze:

Je Pavel ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Jaký vliv na chování Pavla má nezáměr otce a matky o jeho výchovu?

Jaká úroveň péče je poskytována Pavlovi jeho prarodiči?

Jak je Pavel hodnocen učiteli?

Všiml si pedagogický sbor nápadností v Pavlově chování?

Věděli prarodiče nebo učitelé, s kým Pavel kamarádí?

Byl ve třídě Pavel začleňován do kolektivu s pomocí učitelů?

Jaký je Pavlův zdravotní stav (z hlediska bio-psycho-sociálního a spirituálního zdraví)?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

V čem konkrétně je pro Pavla situace stresující a co prožívá?

Jak hodnotí Pavel přátelství se staršími chlapci?

Jaká jsou rizika na straně Pavla plynoucí z neřešených sporů se staršími chlapci?

V čem jsou porušována práva dítěte v tomto případě?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace Pavla?

Příběh: Radim (14 let)

Téma/motiv příběhu: právo na péči rodičů, právo na ochranu před všemi formami násilí, právo na výchovu

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte být slyšeno
- právo dítěte na spokojený život
- právo na péči rodičů
- právo dítěte na ochranu státu
- právo dítěte na ochranu proti násilí a ponižování

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 855 a násl., § 865 a násl.

ZZŘS – § 452 a násl., § 466 a násl.

ZSPOD – § 6, § 7, § 9a, § 11–17, § 28 a násl., § 31, § 38

Úmluva – čl. 3, 18, 29, 40

LZPS – čl. 32

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Vyhláška č. 103/2014 Sb., kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb.

Anotace příběhu:

Radim pochází z úplné rodiny, rodiče ale na chlapce nemají čas. Otec, řidič kamionu, je doma zřídkakdy, a když je, chce mít klid. Radim je zjevně emočně neuspokojený a citová deprivace společně s neschopností nalézt si smysluplné koníčky je a jeho kamarády vedla k zabavení se na úkor mladšího spolužáka Pavla. Vydírali ho – chtěli, aby jim posluhoval, zesměšňovali ho, Pavel na jejich přání okradl babičku i dědečka. Občas ho zbili, jednou dokonce svázali v lese pod záminkou, že jde o rituál přijetí do party, a utekli. Našla ho až policie. Při vyšetřování Pavel odmítal své „kamarády“ zradit, protože se bál, že ho opustí a bude zase sám. Vše se vyřešilo až na OSPOD, kam byli pozváni Radimovi rodiče společně s ním. Sociální pracovník jim nabídl možnost, že chlapec půjde do diagnostického ústavu. Radim řešil situaci útekem.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí (podnětné prostředí, výchovné působení), výchovné působení otce, soulad rodičů ve výchově, individuální potřeby, zájmy dítěte (možnost realizace), vztahy k rodičům, potřeba přijetí ve vrstevnické skupině, způsoby, kterými chce vrstevníky zaujmout
- **Situace rodiny:** bydlení, finanční zajištění péče o syna, zaměstnanost rodičů, životní filozofie rodičů, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, přístup k výchově, schopnost komunikace rodičů a Radima, formy komunikace Radima s vrstevníky, pochopení ze strany autorit, kamarádi Radima a jejich charakteristiky
- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy rodičů ke škole a autoritám, dostupnost služeb (škola, zájmová činnost), osobnostní předpoklady obou rodičů pro výchovu, informovanost a vlastní hodnotový systém rodičů, znalost potřeb Radima, vnímání potřeb Radima autoritami ve škole, podpora inkluze

Rizikové faktory:

Negativní vlivy okolí – traumatizující chování rodiče vůči dítěti v kontextu jeho osobních problémů (partnerské vztahy, rodinné, ekonomické problémy, neúspěchy, „špatní kamarádi“ apod.)

Patologické formy chování rodiče – biologická nezralost rodiče, psychické poruchy, sociální izolace, nízký socioekonomický status, alkoholismus a další závislosti rodiče, partnerské násilí, vlivy chronických onemocnění atd.)

Z výše uvedeného obvykle pramení ztráta zájmu rodičů dítě vychovávat, potřeba uspokojení potřeb rodiče před potřebami dítěte, výchova prarodiči (často krachuje), pocit osamění, pocity dlouhodobé školní neúspěšnosti apod.

Protektivní faktory:

Pozitivní emoční vztahy mezi rodičem a dítětem navzájem, schopnost rodičů domluvit se, vytvoření zázemí pro dítě, zájem rodičů o péči a výchovu dítěte, porozumění problémům dítěte s nabídkou pomoci bez vnučování (to působí většinou kontraproduktivně)

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** naplnění rodičovské role, realizace rodičovské odpovědnosti, společenské uznání širší rodiny a okolí (obavy ze ztráty sociálního statusu)
- **Potřeby dítěte:** mít v pozitivním vztahu nejlépe oba rodiče, mít jistotu domova (azyl), potřeba jistoty a bezpečí, potřeba řádné péče

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření v rodině, případová konference, poradenství, pedagogicko-psychologická diagnostika, motivační rozhovory, vyhledání vhodné pedagogicko-psychologické podpory

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s pedagogicko-psychologickou poradnou, se školou, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva školy, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), případně zpráva pedopsychiatra, výsledky diagnostiky poruch chování, případně komplexní diagnostiky

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

- posouzení rodičovských kompetencí, vztahové otázky, rizika citového vydírání či hostility ze strany rodičů
- vyhodnocení péče o dítě (s přihlédnutím k jeho vývojovým potřebám v oblasti emocí)
- schopnost rodičů spolupracovat s odborníky
- posouzení emoční úrovně Radima
- sociální vztahy Radima a dalších dětí ve škole

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat své názory na situaci; posouzení náhledu Radima na své chování; znalosti vedení rozhovoru na téma zjišťování názoru dítěte; znalosti sítě služeb; znalosti rodinné konstelace; znalosti vedení krizové intervence; prevence problematických situací ve výchově; znalosti forem rizikového chování

Shrnutí kazuistiky:

Šikanování je jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Jde o cílené a opakované užití fyzických a psychických útoků jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumějí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. V posledních letech se stále častěji realizuje i prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím mobilu a internetu, zejména Facebooku.

Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a neřídká v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví šikanovaného.

Pedagogickému pracovníkovi, jemuž bude znám případ šikanování a nepřijme žádné opatření, hrozí trestní postih pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte zodpovědného za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V daném případě by jím navrhované kroky měly být vedeny snahou co nejvíce zohlednit potřeby dítěte a zároveň co nejméně omezit možnosti dalšího poškozování dítěte. Cílem plánu péče o ohrožené dítě by mělo být rovněž udržování kontaktu s rodiči. Pro oba rodiče je OSPOD zprostředkovatelem potřeb jejich syna a zároveň podporou při výběru vhodného výchovného působení. Pro rodiče by měla být zajištěna podpora v náhledu na Radimovo chování. Zároveň OSPOD garantuje, že dítěti bude poskytnuta potřebná péče (včetně psychiatrické), kterou tato situace vyžaduje.

Otázky do diskuze:

Je Radim ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Musel příběh být ukončen šikanou?

Je běžné mezi dětmi na ZŠ kamarádství v tak odlišných věkových skupinách?

Čeho si měla všimnout učitelka v chování Radima?

Lze u Radima pozorovat poruchy chování? Pokud ano, jaké?

Co to znamená, že Radim nebyl přímo obětí označen jako pachatel šikany?

Je Radim pachatel trestného činu?

Jaké jsou možnosti nápravy?

Jaký je Radimův zdravotní stav (z hlediska bio-psycho-sociálního a spirituálního zdraví)?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

Co Radim prožívá?

V čem jsou porušována práva dítěte v tomto případě?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace Radima?

Eliška (16 let)

Téma/motiv příběhu: práva a povinnosti

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte na informace
- právo dítěte na domov
- právo dítěte na oba rodiče
- právo na ochranu soukromého života
- právo na společnou odpovědnost rodičů za výchovu

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 855 a násl., § 865 a násl., § 924

ZZŘS – § 452 a násl., § 466 a násl.

ZSPOD – § 1, § 6, § 7, § 8, § 14, § 16

Úmluva – čl. 1, 16, 19, 34

LZPS – čl. 1, 7, 10, 32

Trestní zákoník – § 185 a násl.

Anotace příběhu:

Příběh prezentuje očima dítěte (v adolescentním věku) problematiku dospívání, kdy rodiče v rámci výchovy neumí vyvážit systém odměn a trestů. Naprostá důvěra v dospívající dítě se mění v nedůvěru a omezení, které na straně dítěte vedou ke vzpouře proti rodičovské autoritě. Zároveň příběh popisuje vliv internetu na životy všech členů rodiny. Jak dospělí, tak i dospívající nejsou schopni rozpoznávat důsledky svého chování a likvidují to nejcennější, co mohou mít, a tím jsou vztahy v rodině. Na rozdíl od dospělých toto poznání verbalizuje hlavní hrdinka v závěru filmu.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí u obou rodičů (podnětné prostředí), individuální potřeby, zájmy dítěte (možnost realizace u obou rodičů), vztahy k rodičům a rodičů k dítěti, typ výchovného působení, význam matky ve výchově dcery, zájmy a záliby dcery, čas obou rodičů věnovaný sdílení s dcerou
- **Situace rodiny:** bydlení, finanční zajištění péče, zaměstnanost rodičů, sourozenci, vztahy k dítěti, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, přístup rodičů k výchově, schopnost komunikace mezi rodiči, pozitivní vzory,

vzájemné vztahy mezi členy rodiny a klima rodiny

- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy v širší rodině, společenské prostředí dítěte skupina kamarádů či jednotlivci (zejména nastupující partnerské vztahy), znalosti právního systému

Rizikové faktory:

Věk Elišky, liberální výchovný systém, hyperprotektivní výchova otce, přístup k informacím, které rodiče ani dítě neumí správně využít, vliv matky na výchovu, ztráta důvěry ve vztahu mezi rodiči

Protektivní faktory:

Uvědomění si důležitosti rodinných vazeb, zájem rodičů o dítě, sociální vnímavost rodičů a dcery

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů:** naplnění rodičovské role, realizace rodičovské odpovědnosti, podíl na praktické výchově dítěte, společenské uznání širší rodiny a okolí (obavy ze ztráty sociálního statusu)
- **Potřeby dítěte:** mít oba rodiče, mít domov, potřeba jistoty a bezpečí, potřeba řádné péče, zajištění výchovy a výživy, pozitivní emocionální klima, dostatek informací, možnost samostatného rozhodování

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření v rodině, případová konference, poradenství, psychosociální dovednosti, zprostředkování odborného poradenství (nařízení odborné poradenské pomoci), zpráva z gynekologie, zpráva Policie ČR o výsledku šetření ve věci pohlavního zneužívání

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s rodiči, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva školy, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), zpráva z poradenského zařízení pro mezilidské vztahy, zpráva z gynekologie, zpráva Policie ČR nebo OSZ o výsledku šetření ve věci pohlavního zneužívání

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení rodičovských kompetencí, vztahové otázky, rizika citového vydírání a manipulace Elišky, schopnost rodičů spolupracovat s odborníky, zachování okruhu kamarádů a zájmů dítěte (mimoškolní aktivity), změna výchovného působení rodičů

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie a poruch chování, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat své názory na situaci; posouzení chování dítěte ve vztahu k budoucnosti (zda chápe dosah svého chování); znalosti sítě služeb; znalosti rodinné mediace; prevence problematických situací; doporučení metod výchovného působení

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se střetávají práva dítěte s právy rodičů umocněné neznalostí právních dopadů nepravdivých informací zveřejněných na sociálních sítích. Zásadním způsobem je opomenuta role matky ve výchově nezletilé, která je vedena hyperprotektivně ze strany otce. Lze vysledovat i určitá nerealistická očekávání otce, která vedou k nevhodnému výchovnému působení. Frustrace dospívající dcery vyústí v obvinění, které, ač neprokázané, naruší vztahy v rodině. Výsledek narušených vztahů vede k izolaci jednotlivých členů rodiny, případně i k možnosti maladaptivního chování dcery i rodičů.

Zásadním problémem se jeví výchovné působení v rodině, nestrukturovaný volný čas, chybějící vliv matky a přecenění vývojových možností nezletilé. Celým příběhem prostupuje zneužití sociálních sítí. Vztah rodičů a dětí je rovněž ovlivňován tlakem společnosti a reklamy.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte. V daném případě by měly být kroky vedeny snahou navázat kontakt mezi rodiči a nezletilou. Snaha o změnu komunikace v rodině, zapojení nezletilé do činností rodiny. Zároveň v rámci poradenství by měla být poskytnuta rodičům podpora při řešení partnerských vztahů. Nastavení nových výchovných pravidel a vzorců chování v rodině.

Otázky do diskuze:

Je Eliška ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Jaké je výchovné působení rodičů na Elišku?

Jaké rizikové chování se u Elišky projevilo?

Chápe Eliška závažnost situace, ve které se otec nacházel?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

V čem jsou porušována práva Elišky jako dítěte?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace Elišky?

Kevin (16 let)

Téma/motiv příběhu: změna výchovy – přechod do péče jiné osoby, zásahy do soukromí

Dotčená práva dítěte:

- právo dítěte vyjádřit svůj názor
- právo dítěte být slyšeno
- právo dítěte na ochranu soukromí a cti
- právo dítěte na spokojený život
- právo dítěte na domov
- právo dítěte na ochranu státu

Právní ukotvení problematiky:

NOZ – § 867, § 924, § 928, § 953 a násl.

ZZŘS – § 6, § 452, § 466

ZSPOD – § 6, § 8, § 9a odst. 1, § 10 odst. 4, § 13a, § 16

Úmluva – čl. 3, 6, 16, 20, 25, 27, 28, 30, 31

LZPS – čl. 32

Anotace příběhu:

Příběh Kevina ukazuje na obecně známé problémy spojené se změnou výchovného prostředí. Kevin ztratil rodiče během autonehody. Otec pocházel z kulturně odlišného prostředí. Po smrti rodičů byl svěřen do péče dědečka, který Kevina vychovával k úctě k rodičům, respektoval jeho práva a snažil se zabezpečit jeho dětská práva. Po jeho smrti Kevin přešel do výchovy dědečkovy sestry, bezdětné ženy, která výchovu Kevina převzala spíše jako morální závazek, který cítila k zemřelému bratrovi, než jako závazek vychovat Kevina. Po celou dobu péče nerespektovala jeho vztah k zemřelým rodičům a dědečkovi, snažila se prokázat, že Kevin je problematický, protože chtěla být za svoji práci oceněna. Potřebovala vděčnost Kevina. Neuvědomila si, že dítě nemůže být dospělým za výchovu vděčné, je to povinnost dospělého dítě vychovávat. Kevin tlak tety nevydržel a v souvislosti s neustálým osočováním a vyčítáním se pokusil o sebevraždu. K tetě pociťuje tak silný odpor, že je pro něho nepřijatelné, aby se do její domácnosti vrátil. Příběh má otevřený konec, neboť umístění Kevina do jiného výchovného prostředí může mít několik podob. Hlavní osou příběhu je otázka, zda teta byla dobře informována a zároveň zda byla svými zkušenostmi kompetentní vychovávat chlapce na prahu dospělosti. Kevin měl rovněž málo informací o svých právech a možnostech péče.

Základní linie vyhodnocení situace dítěte:

- **Situace dítěte:** názor dítěte, zdraví (emocionální a ontogenetický vývoj, stres, neurotizace), materiální i sociální zázemí u dědečka (podnětné prostředí, výchovné působení), individuální potřeby, zájmy dítěte (možnost realizace u dědečka a u tety), vztahy k rodičům, dědečkovi, vztah tety k rodičům Kevina a k dědečkovi
- **Situace rodiny:** bydlení, finanční zajištění péče, zaměstnanost dědečka a zaměstnanost tety, životní filozofie dědečka a tety, emocionální podpora dítěte, schopnost empatie a adekvátní reakce na potřeby dítěte, přístup k výchově, schopnost komunikace mezi Kevinem a tetou, pozitivní vzory
- **Širší prostředí:** sociální zázemí rodiny, vztahy tety k širšímu společenskému prostředí, dostupnost služeb (škola, zdravotní služby, zájmová činnost), osobnostní předpoklady tety pro výchovu dospívajícího chlapce, informovanost a vlastní hodnotový systém tety o potřebách svěřeného dítěte, konkrétní možnosti podpory státního systému pro Kevina i jeho tetu

Rizikové faktory:

neúměrné emoční zatížení dítěte, traumatizující zážitky, ztráta bezpečného prostředí posmrtně dědečka, věk tety, nezkušenost tety s výchovou, testování osobnosti Kevina tetou, zátěž tety morálním slibem převzít Kevina do své péče, emoční labilita Kevina a jeho reakce na bezvýchodnost situace

Protektivní faktory:

pozitivní emoční vztahy Kevina k rodičům a dědečkovi, schopnost přizpůsobit se, velmi dobré rozumové schopnosti, absence poruch chování, podpora Kevina ze strany OSPOD

Potřeby rodičů a dítěte:

- **Potřeby rodičů (tety):** naplnění rodičovské role, realizace rodičovské odpovědnosti, společenské uznání a uznání Kevina, orientace v problému, podpora odborníků (obava tety ze ztráty společenského statusu)
- **Potřeby dítěte:** mít bezpečné rodinné zázemí, mít domov, potřeba identity, potřeba řádné péče, zajištění výchovy a výživy, pozitivní emocionální klima, respektování citů k zemřelým rodičům a dědečkovi, respekt k historii Kevina, podpora vyrovnání se s traumatizujícími zážitky, podpora sebevědomí a pozitivního sebehodnocení

Metody sociální práce:

Rozhovor, šetření v rodině, případová konference, poradenství, zprostředkování odborného poradenství (nařízení odborné poradenské pomoci), motivační rozhovory, vyhledání vhodné náhradní péče (vzhledem k věku Kevina)

Podklady pro vyhodnocení:

Poznatky z vlastního šetření, záznamy z jednání s tetou, školou, zjištění názoru a postoje dítěte, zpráva školy, zpráva pediatra, zpráva z odborné poradenské péče (pedopsycholog), zpráva pedopsychiatra

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost:

Posouzení výchovných a zdravotních limitů tety, vztahové otázky, rizika citového vydírání a manipulace s Kevinem v rámci uspokojování potřeby uznání na straně tety, zneužití závislosti dítěte na tetě, schopnost tety a Kevina spolupracovat s odborníky, zdravotně psychologické aspekty situace dítěte (únava, stres)

Kompetence sociálního pracovníka:

Znalosti vývojové psychologie, které umožní posouzení, zda je dítě schopno formulovat své názory na situaci; znalosti vedení rozhovoru na téma zjišťování názoru dítěte; znalosti sítě služeb; znalosti rodinné konstelace; znalosti vedení krizové intervence; prevence problematických situací ve výchově

Shrnutí kazuistiky:

V kazuistice se střetávají práva dítěte s právy dospělých osob odpovědných za výchovu umocněné opakovanou ztrátou vztahově blízkých osob dítěte. Ne vždy je osoba, která o dítě pečuje, vedena jen snahou pomoci dítěti, ale může, jako v tomto případě, být důvodem širší morální závazek (sestra slíbila bratrovi, že se po jeho smrti dítěte postará). Na straně dospělého dochází k přecenění svých sil, plně se projeví motivace, která limituje bezpodmínečné přijetí dítěte a tím i schopnost plně uspokojit jeho potřeby. Situace se může natolik vyhrotit, že dítě řeší tlak na svoji osobu různým typem úniku ze situace, a to i fatálním způsobem.

OSPOD je garantem ochrany práv a nejlepšího zájmu dítěte zodpovědného za proces poskytování péče ohroženému dítěti. V daném případě by jím navrhované kroky měly být vedeny snahou co nejvíce zohlednit potřeby dítěte a zároveň co nejméně omezit možnosti dalšího poškozování dítěte. Cílem plánu péče o ohrožené dítě by mělo být rovněž udržování kontaktu s tetou, jako jediného pojítka dítěte s původní rodinou. Pro obě strany by měla být zajištěna podpora v náhledu na své chování tak, aby jak dítě, tak teta mohly v budoucnu vzájemně udržovat určitý kontakt. Zároveň OSPOD garantuje, že dítěti bude poskytnuta potřebná péče (včetně psychiatrické), kterou tato situace vyžaduje. Vzhledem k věku dítěte je pravděpodobné, že tato péče bude přecházet i do věku zletilého.

Otázky do diskuze:

Je Kevin ohroženým dítětem ve smyslu § 6 zákona o SPOD?

Má Kevin právo na úplnou rodinu?

Jaká jsou rizika jeho umístění v náhradní rodinné péči?

Jaká jsou rizika institucionální péče pro Kevina?

Jaký je Kevinův zdravotní stav (z hlediska bio-psycho-sociálního a spirituálního zdraví)?

Jaké jsou kompetence OSPOD v daném případě?

V čem konkrétně je pro Kevina situace stresující a co prožívá?

Byl pokus o sebevraždu výsledkem tlaku ze strany tety nebo měl další důvody?

Jaká jsou rizika na straně Kevina plynoucí z neřešených sporů s tetou?

V čem jsou porušována práva dítěte v tomto případě?

Jaké jsou další možnosti postupu řešení situace Kevina?

POZNÁMKY:

PRÁVA DĚTÍ NA KŘIŽOVATCE

3 nové kreslené filmy rozšiřují úspěšnou sérii filmů o právech dětí o témata střídavé péče a šikany z pohledu oběti i agresora. 11 filmů, které pomáhaly nakreslit samy děti, vás seznámí s právem na rodinu, na soukromí, na kontakt s biologickou rodinou, právem na vzdělání, právem zapojit se do rozhodování o vlastní budoucnosti.

Příběhy:

- JAKUB, 4 roky** - právo dítěte na ochranu
- EVIČKA, 5 let** - práva dětí bez rozdílu
- IVETKA, 6 let** - právo upřednostnit zájem dítěte
- LUCKA, 8 let** - právo na společný život s rodinou
- PETR, 10 let** - právo dítěte na rodinu
- PAVEL, 10 let** - právo na ochranu proti násilí a ponižování
- JIRKA, 11 let** - právo na vzdělání
- TOMÁŠ, 12 let** - právo upřednostnit zájem dítěte
- RADIM, 13 let** - právo na řádnou výchovu a péči
- KEVIN, 16 let** - právo na ochranu soukromí, cti a pověsti
- ELIŠKA, 16 let** - nejsou jen práva, ale i povinnosti

© Autoři: D. Hanuš, R. Jedličková, I. Mičínová, L. Možíš, J. Pilař, L. Průšová, R. Svobodová

© **DOMUS – Centrum pro rodinu, z.s.**

Černická 617/7, 301 00 Plzeň, www.domus-cpr.cz

V roce 2016 vyrobilo studio **KLUCI**vespolek, www.klucivespolek.cz

Vytvořeno v rámci projektu Hlasy dětí – a co s tím uděláme?
reg. č. MGS/B3/2014

Sledujte na YouTube a na www.hlasydeti.cz

